

Iğdır İlinde Göçer Hayvancılık ve Bazı Yapısal Özellikleri

İsak SAVAŞ¹

İsa YILMAZ^{2*}

Mete YANAR³

ÖZET: Bu çalışma, Iğdır ilinde göçer hayvancılığın yapısını belirlemek, problemlerini tespit etmek, çözüm önerileri getirmek ve göçer hayvancılığın gelişmesine katkı yapmak amacıyla yürütülmüştür. Araştırmada Basit Tesadüfi Örnekleme Yöntemine göre, Iğdır İli Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği'ne kayıtlı 174 işletme sahipleri ile anket yapılmıştır. Elde edilen veriler değerlendirilerek iki boyutlu tablolarda özetlenebilen sayı ve yüzdelik olarak ifade edilmiş olup, bu değerlendirmelere göre; yetiştiricilerin %86.8'i Nisan ayında hayvanlarını meralara çıkarırken, %75.3'ü ise Haziran ayında yaylalara göçmektedir. Göçerlerin %83.3'ü Eylül ayında yaylalardan geri yerleşim yerlerine dönmektedir. Yerleşim yerine dönen yetiştiricilerin %79.9'u daha önce otlatılmayan köyiçi meraları, anız ve anızlar arasındaki arazileri, bağ ve bahçe içlerini otlatarak, Aralık ayında hayvanlarını barınaklara almaktadırlar. Böylece göçerlerin, ilkbahar ve yaz başında (Nisan-Mayıs-Haziran) meraları, yaz ve sonbahar başında yaylaları (Temmuz-Ağustos-Eylül) sonbahar ve kış başında ise (Ekim-Kasım-Aralık) köyiçi mera, anız ve bahçe içlerini otlattıkları belirlenmiştir. Yetiştiricilerin %81.0'ı mera ve yaylaları kiralamak suretiyle kullandıkları, mera ve yaylalara gidişlerini %55.2 oranında araçlarla, %26.4 oranında araç + yaya olarak ve %17.8 oranında ise yaya olarak yaptıkları belirlenmiştir. Ayrıca, yetiştiricilerin %5.8'i kendisi, % 68.4'u ise çobanla ve %25.9'u ise kendi + çobanla hayvanlarını otlattıkları belirlenmiştir. Yetiştiricilerin Iğdır ilinde koyunculüğün geliştirilmesi için beklenti ve önerileri konusunda düşünceleri için %12.6'ü beyanda bulunmaz iken, %39.7 mera-yayla temini, %28.7 tarımsal destek, %8.0 merada su, %6.9 damızlık materyal temini, %1.7 eğitim, %1.2 sağlık ve % 1.2 et tesisi gerekli şeklinde cevap verdikleri belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına dayanarak, Iğdır ili göçerlerinin mera, yaylak ve kışlakların kullanımını 4342 sayılı mera kanunu kapsamına uygun olarak yaptıkları ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği konusunda tecrübeli ve bilinçli oldukları söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Göçer hayvancılık, Mera, Yayla, Otlatma, Iğdır İli

Some Structural Characteristics of Migratory Livestock Breeding in Iğdir Province

ABSTRACT: The aim of this study was to determine some practices and problems of livestock breeders living in Iğdir province and to find solutions to these problems and contribute to development of animal husbandry in the region. A survey was conducted with 174 farmers registered to the Association of Breeding Sheep and Goat Breeders, using simple random sampling method in research. Data obtained in the study is counted and expressed in numbers and percentages which can be summarized in two dimensional tables. According to these evaluations; while 86.8% of the breeders went to pastures in April, while 75.3% went to highlands in June. In September, 83.3% of the breeders returned from highlands to pastures, while 79.9% returned to the plains in December. The breeders are grazing pastures for six months in spring (April-May-June) and in fall (October-November-December). Highlands are grazed for two months per year (July-August-September). It was determined that 55.2% of the trips to the pastures and highlands were made by vehicles, 17.8% on foot and 26.4% by vehicles and on foot. 5.8% of the breeders graze their own herds while 68.4% hand over grazing to shepherds and 25.9% graze their herds in assistance of a shepherd. While 12.6% of the breeders did not express any opinions for development of sheep breeding in Iğdir province, 39.7% expressed rangeland-highland provision, 28.7% suggested agricultural subsidies while 8.04% suggested water irrigation, 6.9% breeding, 1.7% farm education, 1.2% health and 1.2% meat plant for development of stock breeding in the region. According to the results of the study, it is possible to say that the migrants of Iğdir province need to use their pastures, highlands and winters in accordance with the law of pasture law 4342, to be experienced and conscious about small ruminants breeding.

Keywords: Migratory Livestock, Pasture, Highland, Grazing, Iğdir Province

¹ İsak SAVAŞ (Orcid ID: 0000-0002-8310-3317), Iğdır Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Zootekni Anabilim Dalı, Iğdır, Türkiye

² İsa YILMAZ (Orcid ID: 0000-0001-6796-577X), Iğdır Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zootekni Bölümü, Iğdır, Türkiye

³ Mete YANAR (Orcid ID: 0000-0002-8310-3317), Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zootekni Bölümü, Erzurum

* Sorumlu Yazar/Corresponding Author: İsa YILMAZ, e-mail: isa.yilmaz@igdir.edu.tr

* Bu çalışma İsak SAVAŞ'ın Iğdır İlinde Göçer Hayvancılık başlıklı Yüksek Lisans tezinin bir bölümüdür

GİRİŞ

Göçerlik; hayvan sürüleriyle beraber devamlı ikamet edilen yerden yılın özellikle sıcak yaz aylarında, yayla yerlerine göç etmek suretiyle gerçekleştirilen bir tarımsal faaliyet olup (Daşcı ve Çomaklı, 2006; Yazıcı, 2016), dünya genelinde yüksek rakımlı yerleri (yaylaları) otlatma, yaygın ve uzun geleneği olan bir hayvancılık şeklidir (Herzog ve Seidl, 2018).

Göçer hayvancılık ruminant hayvanlara optimum çevre şartlarının sağlanması ve sıcaklık stresinin etkisinin azaltılması için gereklidir. Sığırlar için yaşamsal faaliyetlerin en iyi sürdürüldüğü sıcaklık aralığı 13-18 °C iken (Alkoyak ve Çetin, 2016), küçükbaşlar için bu değerler 10-15 °C civarındadır (Marai ve ark., 2007). Söz konusu sıcaklıklar 20 °C nin üzerine çıktığında sıcaklığın yüksekliğine bağlı olarak hayvanların vücut ısı salınımları sınırlanmaya başlar ve vücut ısısı artar (Alkoyak ve Çetin, 2016). Bunun sonucu olarak verim, üreme kabiliyeti ve metabolizma olumsuz yönde etkilenecek hayvanlar strese girerler (Alkoyak ve Çetin, 2016).

Bu durumda yapılacak iş, hayvanların sıcaklık stresinden korunması için yüksek kesimlerdeki mera ve yaylalara çıkmaktır (Daşcı ve Çomaklı, 2006). Böylece hem hayvanların sıcaklık stresine bağlı olarak verim kaybı azaltılmış olacak, hem de ucuz ve kaliteli kaba yeme ulaşma imkânı sağlanmış olacaktır.

Hayvansal işletmelerin ulusal ve uluslararası piyasalarda rekabet edebilmesi için işletmelerde üretilen ürünlerin maliyetlerinin düşük olması esastır. Bu da işletmelerin sabit masraflarının, işgücü, mekanizasyon ve bilhassa yem girdi maliyetlerinin düşük olması ile mümkün olabilmektedir. Nitekim bu maliyetler içerisinde, toplam maliyetin yaklaşık %60'ını oluşturan yem masraflarının (Yolcu ve Tan, 2008) azaltılması, işletmelerin rekabet edebilirliği açısından çok önemlidir.

Doğal otlatma alanlarımızın, hayvanların besin madde ihtiyaçlarını büyük oranda karşılayabilecek ekonomik ve kaliteli kaba yemi üretmesi, yem maliyetlerinin azaltılması bakımından çok önemlidir (Alçıçek ve Karaayvaz, 2003). Bununla birlikte otlaklardaki kaliteli kaba yem ile beslenme, hayvanların hastalıklara karşı direncinin yüksek olmasına ve döl verim kabiliyetlerinin artmasına ve mide mikro florasının zenginleşmesine neden olmaktadır (Alçıçek ve Karaayvaz, 2003). Aksi durumda hayvanların doğal otlama alanlarından yeteri kadar besin alamamaları, hayvanların üretim miktarlarında azalışla (et, süt ve döl verimi v.s) birlikte, çeşitli hastalıklara da daha kolay yakalanmalarına sebep olacaktır (Karadağ ve ark., 2016; Mut ve ark., 2016). Bunu önlemek için yetiştiriciler, kaba yem açığının kapatılmasında kesif yemlere yer vermekte buda ekonomik bakımdan maliyetleri arttırmaktadır (Kuşvuran ve ark., 2011).

Doğal otlatma alanlarımızın yeteri kadar kaba yem üretememelerinde iklim faktörleri ve doğal bitki örtüsü yapısının yanında; mera alanında herhangi bir otlatma sisteminin uygulanmaması, alanının çevrili olmaması, erken ilkbahar ve geç sonbahar kritik otlatma dönemlerine dikkat edilmemesi gibi faktörlerin etkili olduğu söylenebilir (Babalık ve Fakir, 2017). Bunun için mera ve yaylaların göçer hayvancılık için sürdürülebilirliğini sağlamak ve azami miktarda yararlanmak için alınması gereken bazı tedbirler arasında; azalıcı bitkilerin botanik kompozisyondaki oranının artırılması, istilacı bitkilerin kontrol altına alınması, mera alanının etrafının çevrilerek kritik olan otlatma dönemlerine dikkat edilmesi sıralanabilir (Palta ve Genç Lermi, 2018).

Yaylalara çıkış ve iniş zamanı, Türkiye de her yerleşim için değişmekle birlikte çıkılacak yaylanın yükseltisi ve o yılın iklim özellikleri de belirleyici faktörlerdendir (Özalp ve Sütü, 2018).

2011). Günümüzde mera, yaylak ve kışlakların kullanımını 4342 sayılı mera kanunu (Anonim, 1998) kapsamında, önce otlatılacak alanların kapasiteleri belirlenir ve hak sahiplerine (bağlı bulunduğu köyler) verilir. İhtiyaç fazlası alanlar ise hak sahibi olmayan diğer yetiştiricilere kiralanır. Mera, yaylak ve kışlaklara çıkış ve inişler de yine aynı kanun kapsamında İl Valilikleri Emri ile İl Mera Komisyonu tarafından belirlenir (Anonim, 2018).

Çoban, karlı bir hayvancılık için en önemli unsurlarından biridir. Çobanla otlatma çayır-mera ve yayla alanlarının korunması ve tahrip olmaması açısından önemli olduğu gibi hayvanlardan yüksek verim elde etmeninde anahtarını oluşturmaktadır. Otlatma işleminin otlatma alanını iyi bilen tecrübeli çobanlarla, meraların bitki türü ve alanın topoğrafik yapısına göre yaptırılması çok önemlidir (Bilgili ve ark, 2017).

Bu araştırma çalışması, İğdır ilinde göçer hayvancılık ve yaylacılık faaliyetlerinde bulunan üreticilerin; başta mera ve yaylara çıkış ve iniş zamanları, yayla kiralama, yaylaya çıkış şekilleri, çoban bulma ve yaylalardaki yasaklar olmak üzere vb. konularda sorunlarının olup olmadığının belirlenmesi ve belirlenen sorunlara çözüm önerileri getirmek için tasarlanmıştır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Materyal

İğdır Ovası ve çevresi “mikroklima” alanı içine girmektedir. Yörede Akdeniz İklim koşulları etkili olurken; yüksek kesimlerde yarı nemli soğuk iklim şartları hakim olup, bu durum kısa mesafelerde vejetasyon çeşitlenmesine yol açar. Kısa mesafelerde ki vejetasyondaki farklılıklar da ekonomik olan yaylacılık faaliyetleri için uygun koşulların ortaya çıkmasına neden olur. İğdır ili 3.588 km² yüz ölçüme sahip olup, deniz seviyesinden yüksekliği 800-900 m arasında değişen ve %26’sını (922 km²) ova, %74’ünü ise (2,617 km²) dağlık ve engebeli alanların oluşturduğu bir

alana sahiptir. İğdır’da yıllık ortalama sıcaklık 12.1 °C ve yağış miktarı 258.6 mm’dir (TUİK, 2013).

Bu çalışmanın materyalini; 2016 yılında devlet teşviklerinden faydalanan İğdır İli Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği’ne kayıtlı ve geçimini göçer hayvancılıktan sağlayan işletme sahipleri ile yapılan anket çalışması oluşturmaktadır.

Yöntem

Anket yapılan yetiştiricilerin örnek büyüklüğünün belirlenmesinde Güneş ve Arıkan (1988) tarafından açıklanan Basit Tesadüfi Örneklem Yöntemi kullanılmıştır. Yöntemine ilişkin model Eşitlik 1’de verilmiştir.

$$n = \frac{NS^2}{(N-1)D^2 + S^2} \quad (1)$$

n: Popülasyonu temsil edecek işletme sayısını,

N: Popülasyondaki toplam işletme sayısını (2363),

S: Popülasyonun standart sapması (107.168),

D: Düzeltme faktörünü ifade etmektedir.

Düzeltme faktörü (D)=(E/t)² iken D=(12.9/1.6445) formülünden elde edilmiş olup, araştırmada t katsayısı %90 güven sınırları için 1.6445 olarak alınmıştır. E, ise hata terimi olup (12.9), ilgili büyüklük grubu ortalamasının %10’u olup,

N	2363
$\bar{x}$	129.132
S	107.168
t	1.6445

$$n = \frac{2363 \times (107.168)^2}{(2363-1) \times (12.9/1.6445)^2 + (107.168)^2} = 173.7949 \approx 174 \text{ olarak bulunmuştur.}$$

Buna göre belirlenen ve göçer hayvancılıkla geçimini sağlayan işletme sahipleri

ile yüz yüze görüşülerek sorular yöneltilmiş ve elde edilen veriler Excel hesap tablosu programında düzenlenerek analize hazır hale getirildikten sonra SPSS 22.0 paket programı yardımıyla sayı ve yüzdelik olarak ifade edilmek suretiyle istatistiksel olarak değerlendirilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

İğdır ilinde yaylacılık yöntemi ile hayvancılık yapan işletme sahiplerinin mera ve yaylaları nasıl değerlendirdiklerini belirlemek için meraya çıkış-iniş, yaylaya çıkış-iniş zamanları incelenerek Çizelge 1’de özetlenmiştir.

Çizelge 1. Yetiştiricilerin mera-yayla çıkış ve iniş zamanları

Yayla-Mera (Çıkış-İniş)	Aylar	İlçeler								Genel	
		Merkez		Karakoyunlu		Aralık		Tuzluca			
		n	%	n	%	n	%	n	%	N	%
Meraya Çıkış	Yok	1	1.1	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	0.6
	3.Ay	14	16.1	2	6.1	3	7.3	0	0.0	19	10.9
	4.Ay	72	82.8	31	93.9	38	92.7	10	76.9	151	86.8
	5.Ay	0	0.0	0	0.0	0	0.0	3	23.1	3	1.7
	Toplam	87	100.0	33	100.0	41	100.0	13	100.0	174	100.0
Yaylaya Çıkış	Yok	5	5.7	0	0.0	0	0.0	0	0.0	5	2.9
	4.Ay	1	1.1	0	0.0	0	0.0	1	7.7	2	1.1
	5.Ay	16	18.4	4	12.1	5	12.2	11	84.6	36	20.7
	6.Ay	65	74.7	29	87.9	36	87.8	1	7.7	131	75.3
	Toplam	87	100.0	33	100.0	41	100.0	13	100.0	174	100.0
Yayladan Köyiçi Mera, Anız, Bağ ve Bahçeye Geçiş	Yok	5	5.7	0	0.0	0	0.0	0	0.0	5	2.9
	9.Ay	67	77.0	33	100.0	39	95.1	6	46.2	145	83.3
	10.Ay	12	13.8	0	0.0	1	2.4	3	23.1	16	9.2
	11.Ay	3	3.4	0	0.0	1	2.4	4	30.8	8	4.6
	Toplam	87	100.0	33	100.0	41	100.0	13	100.0	174	100.0
Köyiçi Mera, Anız, Bağ- Bahçeden Kapalı Alana Geçiş	Yok	1	1.1	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	0.6
	10.Ay	2	2.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2	1.1
	11.Ay	13	14.9	5	15.2	3	7.3	10	76.9	31	17.8
	12.Ay	70	80.5	28	84.8	38	92.7	3	23.1	139	79.9
	Toplam	87	100.0	33	100.0	41	100.0	13	100.0	174	100.0

Yetiştiricilerin hayvan otlatma planlarına göre; mera ve yaylalara çıkış zamanları incelendiğinde, karların erimesiyle birlikte ekim yapılmamış, nadasa bırakılmış çevreler yetiştiriciler tarafından otlatmakta daha sonra Nisan ayında (%86.8’i) meralara çıkılmakta ve Haziran ayında ise yaylalara (%75.3’ü) göç başlamaktadır. Yaylaların soğuması ve otların kurumasıyla birlikte göçerlerin büyük çoğunluğu

(%83.3’ü) Eylül ayında hayvanlarını yüksek yaylalardan meralara getirmekte olup, bu ay içerisinde dönüşlerin büyük kısmı tamamlanmaktadır. Böylece, göçerler yaklaşık ilkbahar ve yaz başında üç ay (Nisan-Mayıs-Haziran) meraları, yaz ve sonbahar başında üç ay (Temmuz-Ağustos-Eylül) yaylaları ve sonbahar ve kış başında üç ay (Ekim-Kasım-Aralık) köyiçi mera, anız ve bağ-bahçeleri olmak üzere

toplamda dokuz ay hayvanları otlattıktan sonra (yetiştiricilerin %79.9'u) Aralık ayında iklim şartlarına göre hayvanlarını kapalı alanlara veya barınaklara almaktadırlar.

Yetiştiricilerin mera ve yayla çıkış ve iniş zamanları 4342 sayılı mera kanunu kapsamında valilik genel emri ile İl Mera Komisyonu tarafından İğdır ilinde mera, kışlak ve yaylaların otlatılma zamanları için belirlenen 1 Nisan 2018 - 15 Ekim 2018 tarihi arasında yapılmaktadır. Bu tarihler arasında, yerli ve göçerlerin hayvanlarına otlatma izni verilmiştir (Anonim, 2018).

Göçerlerin hayvanlarını mera ve yaylalarda bulundurma süreleri mera ve yaylaları değerlendirmeleri açısından önemlidir. İlkbahar aylarında yetiştiriciler otların gelişmesiyle birlikte yüksek rakımlı köylerde rakımı az olan ve köylerin alt kısmında bulunan alanları, daha

sonra köyün üst kısmında bulunana alanları otlatmaktadırlar. Bilinçli olarak, köyiçi meralar ve yakın alanlar, ekili alanların hasat edilmesiyle oluşan anızlarla birlikte otlatılmak üzere, yayla dönüşüne bırakılmaktadır. Aynı şekilde ova köyleri ve şehir merkezlerine yakın yerleşim yerlerine sahip yetiştiricilerde, yayla dönüşlerinde hasat edilen tarım arazilerin anızlarını ve araziler arasında bulunan alanları, bağ-bahçe alanlarını otlatmaktadırlar. Bu alanların otlatılmasında mera kanunu açısından herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde iklim şartlarına göre değişiklik göstermekle birlikte, göçerlerin yıl içindeki vakitlerinin büyük çoğunluğunu mera, yayla ve köyiçi sayılan alanlarda geçirdikleri söylenebilir (Çizelge 2).

Çizelge 2. Hayvanların mera+yayla ve yerleşim alanlarında kalma süreleri

Mera-Yayla ve Yerleşim Yeri Besleme	Otlaklarda Kalma Süresi	İlçeler								Genel	
		Merkez		Karakoyunlu		Aralık		Tuzluca			
		n	%	n	%	n	%	n	%	N	%
	6 Ay	2	2.3	0	0.0	0	0.0	1	7.7	3	1.7
Mera-Yaylada Kalma Süresi	7 Ay	12	13.8	4	12.1	3	7.3	10	76.9	29	16.7
	8 Ay	62	71.3	28	84.8	35	85.4	2	15.4	127	73.0
	9 Ay	11	12.6	1	3.0	3	7.3	0	0.0	15	8.6
	Toplam	87	100	33	100	41	100	13	100	174	100
Yerleşim Yeri Kalma Süresi	3 Ay	11	12.6	1	3.0	3	7.3	0	0.0	15	8.6
	4 Ay	62	71.3	28	84.8	35	85.4	2	15.4	127	73.0
	5 Ay	12	13.8	4	12.1	3	7.3	10	76.9	29	16.7
	6 Ay	2	2.3	0	0.0	0	0.0	1	7.7	3	1.7
	Toplam	87	100	33	100	41	100	13	100	174	100

Yetiştiricilerin hayvanlarını otlatma süreleri genel olarak değerlendirildiğinde (Çizelge 1) mera + yayla 'da ortalama olarak 8 ay'dır. Çizelge 2 incelendiğinde ise, göçerlerin %16.7'si 7 ay, %73.0'ı ise 7-8 ay gibi bir süre mera ve yaylalarda kaldıklarını ifade ettikleri görülmektedir

Yetiştiricilerin mera ve yaylalardaki mülkiyet durumu, mera ve yaylalara gidiş şekli, otlatmanın kimin tarafından yapıldığı ile ilgili anket sorularına verdikleri cevapların sonuçları Çizelge 3' de verilmiştir.

Çizelge 3. Göçerlerin mera ve yayla mülkiyetleri, gidiş şekli ve otlatma durumları

Mülkiyet, Göç ve Otlatma	İlçeler									
	Merkez		Karakoyunlu		Aralık		Tuzluca		Genel	
	n	%	n	%	n	%	n	%	N	%
Yayla-Mera Mülkiyeti										
Kira	70	80.5	33	100	37	90.2	1	7.7	141	81.0
Mülk	3	3.5	0	0.0	1	2.4	0	0.0	4	2.3
Köy Yaylası	8	9.2	0	0.0	3	7.3	6	46.2	17	9.8
Köy Merası	6	6.9	0	0.0	0	0.0	6	46.2	12	6.9
Toplam	87	100	33	100	41	100	13	100	174	100
Yaylaya Gidiş Vasıtası										
Gitmiyor	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1	7.7	1	0.6
Araç	44	50.6	21	63.6	29	70.7	2	15.4	96	55.2
Yaya	18	20.7	1	3.0	3	7.3	9	69.2	31	17.8
Araç+Yaya	25	28.7	11	33.3	9	21.9	1	7.7	46	26.4
Toplam	87	100	33	100	41	100	13	100	174	100
Hayvan Otlatan Kişi										
Kendim	8	9.20	1	3.03	1	2.44	0	0.0	10	5.8
Çoban	54	62.07	24	72.73	34	82.93	7	53.85	119	68.4
Ben +Çoban	25	28.74	8	24.24	6	14.63	6	46.15	45	25.9
Toplam	87	100	33	100	41	100	13	100	174	100

Çizelge 3'e göre, yetiştiricilerin %81.0'ü mera ve yaylaları kiralamaktadırlar. Mera ve yaylalara gidiş ve dönüş şekilleri incelendiğinde yetiştiricilerin %55.2'si araçlarla, %26.4'ü ise hem araçla hem de yaya olarak, %17.8'si ise, yalnız yaya olarak göçerlik yaptıkları belirlenmiştir. Yetiştiriciler hayvanlarını mera ve yaylarda %5.8'i kendisi otlatırken, % 68.4'ü çobanla otlatmakta, %25.9'u ise hem kendi hem de çobanla otlattıkları tespit edilmiştir.

Anket yapılan yetiştiriciler, yaylacılık uygulamaları ve problemler konusunda yaya sevk, yayla kiralama, araç bulma, çoban bulma ve yayla yasağı gibi konularda yaşadıkları problemleri dile getirmişlerdir (Çizelge 4). İğdir ilinden Ağrı, Kars ve Ardahan illerinin yaylalarına hayvanlarını otlatmak için götürmek isteyen yetiştiriciler öncelikle hayvanları yaya olarak götürmek istemektedirler. Ancak, devlet kurumları tarafından hayvanların araçla veya

yaya olarak il dışına çıkışları izinli bir şekilde yapılmak zorundadır. Bu durumda da, hayvanların yaya olarak götürülmesine çevrede gidiş güzergâhında bulunan ekili alanlar ve diğer çiftçilerin arazilerine zarar verilebileceği gerekçesiyle İl Tarım ve Orman Müdürlükleri tarafından izin verilmemektedir. Yetiştiriciler ise, yayla yerlerine gidişte hayvanlarını otlatarak götürmek istemekte hem araç parası vermek istememekte, hem de yem tasarrufu sağlamak istemektedirler. Bu kapsamda yetiştiricilerin %67.2' si yaya sevk istemekte ve bu durumu bir problem olarak görmektedir. Yetiştiricilerin %32.8'si ise, yaya sevk probleminin olmadığını ifade etmişlerdir. Yetiştiricilerin %56.3'si hayvanlarının yaylalara götürülmesi için yolların elverişsiz olması ve masraflı olması gibi durumlar nedeniyle araç sıkıntısı çektiklerini ifade ederken, %43.7'i araç sıkıntısı çekmediklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte

yetiştiricilerin hayvanlarını mera ve yaylalardan getirirken, yaya olarak getirmek istemektedirler. Bunun sebebi yaylalar ile yerleşim yerleri arasındaki arazileri otlatarak değerlendirmek istemelerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü dönüş

zamanlarında yol güzergahlarında tarım arazileri hasat edilmiş olup, anızların ve diğer arazilerin otlatılması ile yem masraflarının azaltılması düşünülmektedir.

Çizelge 4. Yaylacılık uygulamaları ve problemler

Problemler	Problem Varlığı	İlçeler									
		Merkez		Karakoyunlu		Aralık		Tuzluca		Genel	
		n	%	n	%	n	%	n	%	N	%
Yaya sevk	Var	64	73.6	15	45.5	29	70.7	9	69.2	117	67.2
	Yok	23	26.4	18	54.6	12	29.3	4	30.8	57	32.7
	Toplam	87	100	33	100	41	100	13	100	174	100
Araç Bulma	Var	28	32.2	25	75.8	33	80.5	12	92.3	98	56.3
	Yok	59	67.8	8	24.2	8	19.5	1	7.7	76	43.7
	Toplam	87	100	33	100	41	100	13	100	174	100
Yayla Kiralama	Var	23	26.4	33	100	34	82.9	11	84.6	101	58.1
	Yok	64	73.6	0	0.0	7	17.1	2	15.4	73	41.9
	Toplam	87	100	33	100	41	100	13	100	174	100
Çoban Bulma	Var	3	3.5	4	12.1	1	2.4	5	38.5	13	7.5
	Yok	84	96.6	29	87.9	40	97.6	8	61.5	161	92.5
	Toplam	87	100	33	100	41	100	13	100	174	100
Yayla Yasağı	Var	1	1.2	4	12.1	1	2.4	4	30.8	10	5.8
	Yok	86	98.9	29	87.9	40	97.6	9	69.2	164	94.3
	Toplam	87	100	33	100	41	100	13	100	174	100

Yayla kiralama konusunda da yetiştiricilerin %58.1'i problem yaşadıklarını, %41.9'i ise yaşamadıklarını beyan etmişlerdir. Yaylalara hayvan götüren yetiştiricilerin %7.5'i çoban bulma sıkıntısı çektiklerini, %92.5'i ise çoban bulma sıkıntısı çekmediklerini bildirmişlerdir. Özellikle işsizlik oranının %4.8 olduğu ilde (TUİK, 2017) çoban bulma sıkıntısının olması ilginç bulunmuştur. Bununla birlikte İğdır ilinde yetiştiricilerin büyük çoğunluğu çobanlara hayvan başına ücret ödeyerek mera ve yaylara göndermektedirler. Bu durumun bazı sakıncaları bulunabilir. Çünkü, hayvan başına ücret alan çobanlar mera kanununa göre otlatılacak alanlara koyulacak hayvan sayısından fazla hayvanları otlatmak isteyebilir.

Ayrıca, yetiştiricilerin %5.8'i yayla yasağı problemini dile getirirken (geçici olarak İğdır Korhan yaylası gibi bazı yaylalar), %94.3'i yayla yasağı probleminin olmadığını belirtmişlerdir.

İğdır ilinde anket çalışmasına katılan göçerler, İğdır ilinde koyunculüğün geliştirilmesi için yetiştirici beklentilerini ve önerilerini beyan etmişler ve elde edilen veriler Çizelge 5'te verilmiştir. Çizelge 5'te yetiştiricilerin İğdır ilinde koyunculüğün geliştirilmesi için beklenti ve önerileri konusunda sorulara verdikleri yanıtlara göre; %12.6'ında beyan yok, %39.7 mera-yayla temini, %28.7 parasal destek, %8.0 merada su, %6.9 damızlık hayvan, %1.7 eğitim, %1.2 sağlık ve %1.2 et tesisi istedikleri belirlenmiştir.

Çizelge 5. İğdır ilinde koyunculugun geliştirilmesi için yetiştirici beklentileri

İlçeler	N/%	Koyunculugun geliştirilmesi önerileri								Toplam
		Beyan yok	Mera- Yayla temini	Destek	Merada Su	Damızlık	Eğitim	Sağlık	Et tesisi	
Merkez	n	16	29	28	7	5	1	1	0	87
	%	18.4	33.3	32.0	7.8	5.7	1.1	1.1	0	100
Karakoyunlu	n	2	15	7	4	3	1	1	0	33
	%	6.1	45.5	21.2	12.1	9.1	3	3	0	100
Aralık	n	3	22	10	1	3	0	0	2	41
	%	7.3	53.7	24.3	2.4	7.3	0	0	4.8	100
Tuzluca	n	1	3	5	2	1	1	0	0	13
	%	7.7	23.1	38.5	15.4	7.7	7.7	0	0	100
Genel	N	22	69	50	14	12	3	2	2	174
	%	12.6	39.7	28.7	8.0	6.9	1.7	1.2	1.2	100

Yaylalardan verimli bir şekilde yararlanmak gerektiğini belirten Daşçı ve Çomaklı (2006), bunun için yayla yollarının, hayvanların ve insanların kullanacakları suların ve elde edilen ürünlerin değerlendirilmesi için tesislerin ve yaylalarda barınma yerlerinin yapılması gerektiğini vurgulamışlardır. Bilginturan ve Ayhan (2009), yaptıkları çalışmada koyunculuk işletmelerinin öncelikli olarak % 39.1'inin pazar sorununun olduğunu, % 23.1'i yem fiyatının yüksek olduğunu, % 21.8'i mera alanlarının olmayışını, % 9.2' si kredi sorunu olduğunu, % 6.8'i eğitim ve sağlık sorunları olduğunu ifade ettiklerini bildirmişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Göçer hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı İğdır'da İlkbaharla birlikte koyunlar yerleşim yerlerinin çevrelerinde otlatılmakta ve meraların elverişli hale gelmesiyle birlikte İl Valiliğinin izinleri doğrultusunda meralara çıkmaktadırlar. Yetiştiricilerin %86.8'i Nisan ayında hayvanlarını meralara çıkarmaktadırlar ve %75.3'ü ise Haziran ayında yaylalara göç

etmektedirler. Eylül ayında ise (%83.3'ü) yaylalardan yerleşim alanlarına dönülmektedir. Yetiştiricilerin mera ve yayla' ya çıkış ve iniş zamanları 4342 sayılı mera kanunu kapsamında valilik genel emri ile İl Mera Komisyonu tarafından belirlenen 1 Nisan 2018 - 15 Ekim 2018 tarihleri arasında yapıldığı belirlenmiştir.

Yerleşim yerlerine dönen yetiştiriciler bilinçli olarak otlatılmayan ve yayla dönüşüne bırakılan Köyiçi meraları, anız ve anızlar arasındaki araziler ile hasat sonrası tarla arazilerini ve aralarında bulunan alanları, anızları, bağ ve bahçe içlerini otlatmaktadırlar. Bu uygulama ile çayır, mera ve yayla arazilerinin sonbahar kritik otlatma dönemini sorunsuz olarak geçirilmesi sağlanmaktadır.

Yetiştiricilerin %58.1'i yayla kiralama problemi yaşadıklarını ve %92.5'ü çoban bulma sıkıntısı çektiklerini ifade etmişlerdir. Mera ve yayla kiralama ve çoban konusunda yetkililerin sorunları tespit edip, çözüm yolları geliştirmeleri gerekmektedir.

Göçer yetiştiricilerin %81.0'i il içi, Ağrı, Kars ve Ardahan illerinde bulunan mera ve yaylaları kiralamaktadır. Fakat bu doğal

kaynakların kullanılmasında; mera ve yaylaların ulaşım problemlerinin (yol) çözülmesinin yanı sıra göçerlerin küçükbaş yetiştiriciliğinin geliştirilmesi için dile getirdikleri mera-yayla temini, parasal destek, mera-yaylalarda su, eğitim, sağlık ve ürünlerinin değerlendirilmesi için tesis isteklerinin çözülmesi gereklidir.

Hayvanlarını mera ve yaylalara götürürken, gidiş ve dönüşlerini %55.2'si araçlarla, %17.8'si ise yaya olarak ve %26.4'ü ise hem araçla hem de yaya olarak götürmek isteyerek, gidiş ve dönüş güzergâhlarındaki alanları otlatıp, yem temini sağlamayı amaçlamaktadırlar. Yetkililer tarafından ise otlatılacak arazi sahiplerinin karşı çıkması nedeniyle izin vermemektedirler. Ayrıca, güzergah üzerinde arazileri bulunan yetiştiricilerin kendi hayvanları da mevcut olduğu için arazilerini otlattırmamaları doğru bir yaklaşımdır. Çünkü, bu otlaklara kendilerinin de ihtiyaçları vardır.

Yetiştiricilerin hayvanlarını %5.8'i kendisi, %25.9'sı kendisi+çobanla ve % 68.4'ü ise çobanla hayvanlarını otlattıkları belirlenmiştir. İğdir ilinde hayvan sahiplerinin çobanları ücret karşılığında çalıştırmalarından ziyade, hayvan başına ücret ödeyerek hayvanları çobanlara katmaktadırlar. Bu durumda çobanlar tarafından otlatma alanlarına kapasitenin üzerinde hayvan götürmeleri ihtimalini artırmaktadır. Konu ile ilgili yetkililerin denetimlerini artırmaları gerekmektedir. Aksi takdirde otlakların aşu otlatılmaları söz konusu olabilir.

Sonuç olarak; İğdir ili göçerlerinin doğal otlatma alanlarını kanunlar çerçevesinde kullandıkları tespit edilmiştir. Yetiştiricilerin mera ve yaylalarla ilgili kiralama, çoban bulma, mera-yaylada su, yaya olarak mera-yaylalara gidip gelme istekleri ve yetiştirilen hayvanların değerlendirilmesi ile ilgili sorunlarının bulunduğu ve bu sorunların yetkililer tarafından

tespit edilip çözülmesi gerektiği kanaatine varılmıştır.

KAYNAKLAR

- Alçıçek A, Karaavaz K, 2003. Sığır besisinde mısır silajı kullanımı. *Animalia*, 203:68-76.
- Alkoyak A, Çetin O, 2016. Süt Sığırlarında Sıcaklık Stresi ve Korunma Yolları. *Bahri Dağdaş Hayvancılık Araştırma Dergisi*, 5 (1):40-55.
- Anonim, 1998. Mera Kanunu. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4342.pdf> (Erişim Tarihi; 23 Aralık 2018).
- Anonim, 2018. İğdir İli 4342 Sayılı Mera Kanunu Kapsamında Mera Yaylak ve Kışlakların Kullanımı Faaliyetlerine Dair Valilik Genel Emri (2018/1). <http://www.igdir.gov.tr/kurumlar/igdir.gov.tr/e-k-1.pdf> (Erişim Tarihi; 22 Aralık 2018).
- Babalık AA, Fakir H, 2017. Korunan ve otlatılan mera alanlarında vejetasyon özelliklerinin karşılaştırılması: Kocapınar Merası örneği. *Türkiye Ormancılık Dergisi*, 18(3): 207-211.
- Bilgili A, Demir O, Daşcı M, 2017. Orman Yangınlarının Önlenmesinde Sürdürülebilir Uygulama: Kontrollü Hayvan Otlatma. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Dergisi*, 14(1):87-93.
- Bilginturan S, Ayhan V, 2009. Burdur İli Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiriciler Birliği Üyesi Koyunculuk İşletmelerinin Yapısal Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma. *Hayvansal Üretim*, 50 (1): 1-8.
- Daşcı M, Çomaklı B, 2006. Yaylacılık ve Tarımsal Açından Önemi. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 37 (2): 275-280.
- Güneş T, Arıkan R, 1988. Tarım Ekonomisi İstatistiği. Ders Kitabı, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayını, No.1049, Ankara.
- Herzog F, Seidl I, 2018. Swiss alpine summer farming: current status and future development under climate change. *The Rangeland Journal*, 40: 501-511.

- Karadağ Y, Çınar S, Taşyürek T, Gökalp S, Özkurt M, 2016. Tokat-Kazova ekolojik koşullarında bazı çok yıllık yem bitkilerinin verim ve kalitelerinin belirlenmesi. Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi, 25 (2): 206-21.
- Kuşvuran A, Nazlı Rİ, Tansı V, 2011. Türkiye’de ve Batı Karadeniz Bölgesi’nde Çayır-Mera Alanları, Hayvan Varlığı ve Yem Bitkileri Tarımının Bugünkü Durumu. Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 28 (2): 21-32.
- Marai IFM, Haebe AAM, Gad AE, 2007. Biological Functions In Young Pregnant Rabbit Does As Affected by Heat Stress And Lighting Regime Under Subtropical Conditions of Egypt. Tropical and Subtropical Agro ecosystems, 7: 165-176.
- Mut H, Geze M, Gülümser E, Başaran U, Çopur Doğrusöz M, Ayan İ, 2016. Yozgat’ta yem bitkileri tarımının genel durumu. I. Uluslararası Bozok Sempozyumu, 5-7 Mayıs 2016, Yozgat, 4: 133-139.
- Özalp M, Sütü E, 2011. Fırtına Havzası’nın Yukarı Bölümlerinde Yürütülen Yaylacılık Faaliyetlerinin Zamansal Değişiminin İrdelenmesi ve Bazı Çevresel Sorunların Tespiti. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 12 (2):148-160.
- Palta Ş, Genç Lermi A, 2018. Korunan ve Korunmayan Doğal Mera Alanlarının Bazı Özelliklerinin Karşılaştırılması: Bartın İli Örneği. Ziraat, Orman ve Su Ürünlerinde Akademik Araştırmalar. Gece Kitaplığı Yayın Evi, s.37-57. Ankara.
- TUİK 2017. Türkiye İstatistik Kurumu. İşgücü İstatistikleri. http://www.tuik.gov.tr/HbGetir.do?id=27699&tb_id=3 (Erişim Tarihi; 23 Aralık 2018).
- TUİK, 2013. Seçilmiş göstergelerle Iğdır. <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/IGDIR.pdf> (Erişim Tarihi; 9 Nisan 2018).
- Yazıcı M., 2016. Modern Göçerlik. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 15 (56): 235-252.
- Yolcu H, Tan M, 2008. Ülkemiz yem bitkileri tarımına genel bir bakış. Tarım bilimleri Dergisi 14 (3): 303-312.